

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкіна Е. В. Образотворче мистецтво : підручник для 5 кл. загальноосвітніх шкіл / Е. В. Белкіна, А. А. Поліщук, Л. В. Фесенко. – К. : Промінь, 2005. – 207 с.
2. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое / Гейзенберг В.; пер. с нем. – М. : Наука, 1989. – 400 с.

3. Кандинский В. В. Точка и линия на плоскости / В. В. Кандинский. – СПб. : Азбука-классика, 2006. – 240 с.
4. Психология художественного творчества : хрестоматия / сост. К. В. Сельченко. – Минск : Харвест, 1999. – 752 с.

УДК: 37.035.6:371.134:7

НАРОДНИЙ ОДЯГ У СТАНОВЛЕННІ ФАХІВЦІВ ДЕКОРАТИВНО- ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Олена Власюк,

*викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету*

У статті охарактеризовано педагогічні можливості народного одягу як засобу професійної підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва, висвітлено досвід використання таких можливостей у ході викладання факультативного курсу «Мистецькі традиції українського народного одягу».

Ключові слова: *український народний одяг, професійна підготовка фахівців декоративно-прикладного мистецтва.*

Професійна підготовка фахівців декоративно-прикладного мистецтва в нашій країні базується на за-своєнні культурно-історичних традицій українського народу. Шляхи розв'язання цього завдання висвітлюють-ся передусім у контексті забезпечення національної самоідентифікації особистості, осягнення мистецьких традицій декоративно-прикладного мистецтва (А. Бла-хут, Л. Єнтіс, В. Мусієнко, О. Поліщук, Т. Сиротинко). Зокрема, традиції художнього конструювання предме-тів побуту, оформлення інтер'єрів, ювелірного мистец-тва, мистецтва костюма розглядали Л. Оршанський, В. Радкевич, В. Сидоренко, В. Тименко, Г. Усатенко, Т. Усатенко.

На переконання багатьох учених, серед засобів на-ціонального виховання особливе місце належить тради-ціям українського народного одягу (Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай, Н. Здоровега, Т. Кара-Васильєва, О. Кульчицька, К. Матейко, Т. Ніколаєва, Я. Прилипко, Г. Стельмащук, А. Фролова, Г. Щербій). За висновками Т. Гуменникової, Т. Коваленко, О. Кушніренко, І. Матюші, Ю. Підборського, Н. Рєпи, О. Семинога, В. Стру-манського, Д. Федоренко, ознайомлення з українським народним одягом відіграє надзвичайно потужну вихов-ну роль, зокрема у формуванні національної свідомості, розвитку естетичного смаку, виробленні цінних художніх умінь особистості. Ці результати особистісного розвитку можна розглядати як ознаки професійного становлення

фахівців декоративно-прикладного мистецтва. Проте, незважаючи на переконливі аргументи дослідників, пе-дагогічні можливості мистецьких традицій українського народного одягу як засобу професійної підготовки фа-хівців досі не знайшли належного відображення в педа-гогічній теорії і практиці.

Метою статті є висвітлення педагогічних можли-стей мистецьких традицій українського народного одя-гу як засобу професійного становлення фахівців деко-ративно-прикладного мистецтва та досвіду викори-стання таких можливостей у ході викладання факульт-ативного курсу «Мистецькі традиції українського наро-дного одягу».

Під мистецькими традиціями українського наро-дного одягу ми розуміємо закарбовану в ньому систему і-сторично сформованого символічного та раціонального мислення народу, вироблених ним естетичних уявлень і способів їх втілення в предметах убрання. Вони визна-чають якість використовуваних матеріалів, прийоми ви-готовлення предметів одягу, художні особливості одягу, орнамент, яким прикрашають вироби.

Глибокі етнічні традиції, образність українського на-родного строю є животворчим джерелом для процесу формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Адже, як стверджує О. Гевко, твори декоративно-при-кладного мистецтва, до яких належить народний одяг, «є тим духовним середовищем, у якому формується

світогляд, національна самосвідомість, естетичні ідеали, моральні цінності, патріотичні та трудові якості особистості» [3, с. 26]. Крім того, вони є особливим засобом збереження в історичній пам'яті народу основ символічного мислення предків. На переконання Г. Усатенко, Т. Усатенко, використаний в одязі орнамент є символічним кодом, який «перевершує сучасні кібернетично-інформаційні матриці програмування як за щільністю (кількісні показники), так і за рівнем абстрагування (якісні параметри)» [4, с. 48].

Проведені в цьому напрямі дослідження (С. Килимник, Т. Лупій, В. Радкевич, М. Селивачов, Г. Усатенко, Т. Усатенко, А. Череповська) засвідчують глибокий духовний зміст народних візерунків. Так, зображення квітки символізує душевні якості та почуття українців: мудрість та безсмертя (виноград), сум за загиблим (мак), кохання (рута, любисток, чорнобривці), дівочу чистоту (лілія). Хрест є символом поєднання батьківської і материнської енергії. Тому вивчення мистецтва народного костюма відкриває унікальні можливості його впливу на особистість з метою засвоєння національних і загальнолюдських цінностей. У цьому виявляється ціннісно-орієнтаційний аспект педагогічного потенціалу мистецьких традицій народного одягу.

На цій основі, відповідно до особливостей світосприйняття, знань, досвіду, інтересів, прагнень, смислів особистості, формується її духовний світ, який своєю чергою є джерелом творчої професійної самореалізації.

Отже, ми розуміємо сутність охарактеризованих можливостей не в суто формальному відтворенні зразків мистецтва народного одягу, а насамперед у сприянні всебічному розвитку особистості. Адже, як справедливо зазначив Г. Ващенко, традиційним ідеалом людини є не вишивана сорочка, а те найкраще, що створив народ у плеканні особистості та трактуванні її призначення у світі [2, с. 103].

Зважаючи на вагомий педагогічний потенціал означеного культурного здобутку українського народу, автором розроблено факультативний курс для студентів на пряму «Декоративно-прикладне мистецтво» під назвою «Мистецькі традиції українського народного одягу», до змісту якого увійшли такі питання:

- > Історія виникнення та розвитку українського народного одягу.
- > Історичні відомості про народне вбрання різних регіонів України.
- > Особливості народного одягу Рівненщини.
- > Текстильне матеріалознавство.
- > Орнаменти українського народного одягу.
- > Принцип формоутворення народного одягу – доцільність, функціональність, взаємозв'язок крою та конструкції, орнаментация вишивкою.

> Жіноче українське вбрання. Функціональне призначення жіночого буденного та святкового одягу. Конструкція та моделювання українського народного жіночого костюма (сорочка, безрукавка, лейбик, спідниця, запаска).

> Чоловіче українське вбрання. Функціональне призначення чоловічого буденного та святкового одягу. Конструкція та моделювання українського народного чоловічого костюма (сорочка, шаровари, безрукавка, гачі).

> Мистецькі оздобы національного одягу (змінні і незмінні). Символіка українського костюма. Традиційне композиційне розміщення візерунків на виробках. Значення окремих елементів та знаків орнаменту.

> Доповнення до українського народного костюма. Конструювання та моделювання жіночого та чоловічого поясів, головних уборів, взуття, прикрас.

> Конструкція та моделювання сучасного одягу на основі українського народного вбрання.

Оскільки опанування такого матеріалу пов'язане з необхідністю вироблення доволі складних навичок та умінь, які накопичувалися народом від покоління до покоління, то вивчення українського народного одягу краще здійснювати поетапно: на підготовчому етапі, етапі вироблення виконавських умінь та навичок, етапі творчого пошуку, етапі творчої розробки та робочого макетування.

На **підготовчому етапі** необхідно сприяти засвоєнню студентами різноманітної інформації про український народний одяг. Таку роботу можна здійснювати у формі лекційних і семінарських занять, самостійних досліджень.



Мал. 1. Проект комплекту одягових тканин.
Робота студентки II курсу Карпець Тетяни



Рис. 2. Бісероплетіння.

Підготовча робота до оздоблення рукавів жіночої сорочки студентки I курсу Супруненко Олени

Ефективними на цьому етапі є такі методи, як бесіда, показ зразків-оригіналів компонентів українського вбрання, коментарі під час їх розгляду, перегляд фотографій національних костюмів, альбомів, слайдів. Сприйняття краси творів народного мистецтва допоможе поетичне слово, музика, пісня.

Кращому засвоєнню знань може сприяти формування студентами тематичної книжки та словника «Українське народне вбрання».

Важливо, щоб уже на підготовчому етапі студенти активно включилися в науково-дослідницьку роботу. Її головна мета полягає в підготовці майбутніх фахівців до відбору та аналітико-синтетичної обробки інформації, до розв'язання проблем шляхом самостійного опрацювання і самостійної оцінної діяльності. Отримані студентами результати можуть спонукати їх до подальших пошуків, збуджувати інтерес до історії українського народного одягу та техніки його виготовлення.

Наприклад, здійснюючи дослідження під час вивченні теми «Жіноче українське вбрання, його функціональне призначення» студенти можуть дізнатися не тільки про етапи формування жіночого одягу, традиції крою, конструкції та його різновиди, а й простежити, як змінювався крій, стиль того чи іншого одягу з часом.

Наведемо фрагмент роботи студентки Дяк Лілії з теми «Українська сорочка, особливості її пошиття».

«Споконвіку українські жінки та чоловіки носили та свято шанували цю одягу. Вважалося, що сорочка, яка прилягає до тіла, є провідником прихованої в людині магічної сили, водночас – це оберіг. Тому, виготовляючи сорочку, наші прабабусі дотримувалися цілої системи магічних дійств, що починалися з виготовлення тканини.

Усі предмети, пов'язані з обробкою льону, прядінням, ткацтвом, обов'язково прикрашалися магічною символікою, де найважливішим символом був солярний (сонячний) знак. Інші символи уособлювали різні стихії – воду, землю тощо. Такими знаками помічали прядки, веретена, вальки, тріпала, ткацькі верстати, щоб прядиво і тканина протягом усього процесу обробки надійно були захищені від злих духів.

Коли сорочка була вже пошита, її магічну силу мусила примножити вишивка. Найулюбленішим у давнину був червоний колір – «черлений», що вже сам собою вважався оберегом. Вишивкою особливо ясно при-

крашали рукави, комір, поділ сорочки, бо вважалося, що саме ці місця, де кінчається тканина-панцир, найменш захищені від злих сил. Від них і оберігали людину символічні візерунки – знаки води, рослинні орнаменти, зображення берегинь. А сама сорочка шанувалася як ритуальний одяг і в деяких обрядах навіть виступала двійником свого власника чи власниці. Вірили й у те, що від сорочки до людини можуть перекинутися всілякі добрі та погані властивості. Існували повір'я, яких дотримувалися стародавні майстрині. Ось деякі з них:

- ❖ починати шити сорочку слід у «мужеський» день, краще в четвер, бо як почнеш у середу, то не буде ладиться робота;

- ❖ коли зав'язувати вузли при шитві, то сорочка довго носитиметься;

- ❖ коли молода шиє молодому сорочку, і на ній багато вузлів, то молодому буде довге життя, коли без вузлів – то коротке, не зносить навіть цієї сорочки;

- ❖ жіночі сорочки треба сушити так, щоб пазуха була наперед, а рукави висіли донизу (бо якщо не так – буде тяжко дуже при пологах);

- ❖ як хто сорочку навиворіт надіне, то хтось битиме, – зараз же хай просить, щоб хтось ударив, аби на тому й окошилося;

- ❖ од переляку сорочку одягають назад пазухою».

Зі змісту цієї роботи видно, що студентка не тільки опрацювала певну інформацію, а й виробила шанобливе ставлення до досліджуваного елемента одягу, зрозуміла його призначення та символічне значення.

Метою **другого етапу** є вироблення виконавських умінь та навичок виготовлення елементів одягу та його атрибутів, композиційного розміщення візерунків. Для успішної реалізації поставленої мети пропонуємо студентам такі навчально-дослідні завдання:

1. Дослідити відмінності в костюмі, що побутував у різних регіонах України (регіони визначаються за вибором студента).

2. Під час опрацювання рекомендованої літератури, звернути увагу на:

- a) суть і основне призначення буденного, святкового та обрядового жіночого одягу;

- b) типи крою жіночих сорочок;

- v) вікову градацію жіночого вбрання;

- г) ознаку сімейного стану в одязі;

- d) вираження регіональної специфіки українського народного вбрання.

3. Дослідити орнаментацию свит різних регіонів, їхні різновиди (козачка, семряга, сукман, манта, гуля, чуга, опанча, кобеняк).

4. Зробити опис доповнень українського вбрання, де знайшли відображення народні звичаї, традиційні обряди, моральні норми тощо.

5. Представити художній ескіз сорочки, характерної для нашого регіону.

6. Самостійно накреслити ескізи окремих елементів українського вбрання (за вибором студента).

7. Вивчити правила та прийоми практичного виконання орнаментальних композицій.

8. Творча робота над виготовленням чоловічого та жіночого поясів.

Виконання цих завдань передбачає активізацію міжпредметних зв'язків з такими дисциплінами, як образотворче мистецтво, історія, художня вишивка, креслення, бісероплетіння тощо.

Методично доцільними на цьому етапі є практичні заняття та самостійна робота (переважно спрямована на виконання практичних завдань), показ, ілюстрації, вправи.

На **етапі творчого пошуку** робота зі студентами націлена на досягнення мистецтва проектування та ескізування одягу, що зумовлює необхідність застосування нестандартного підходу до виконання роботи з добору стилю, кольорової гами, засобів і прийомів декорування.

На практичних заняттях можуть використовуватися такі методи й методичні прийоми, як бесіда, художня розповідь, показ зразків-оригіналів компонентів українського вбрання, коментар, перегляд літератури з декоративно-ужиткового мистецтва, слайдів, порівняння, стимулювання творчої активності, обговорення, спостереження.

Корисними для навчання моделювання можуть бути вправи з художнього ескізування:

1. Представити художні ескізи відповідно до основного призначення та типів крою жіночої і чоловічої сорочок, вікової градації, ознак сімейного стану, регіональної специфіки українського народного вбрання.

2. Художнє моделювання сучасного одягу з використанням елементів народного строю.

3. Творча робота з виготовлення чоловічого та жіночого поясів.

4. Використання української традиційної символіки у виготовленні українського віночка.

Такі тренувальні вправи виконуються в довільній манері й дають змогу краще засвоїти об'єм, форму, силует, пропорції українського народного одягу.

На етапі творчої розробки здійснюються конструювання та моделювання одягу. Студенти створюють художні образи, добирають доповнення-прикраси.

Серед орієнтовних завдань можуть бути: створення орнаменту для сорочки, кептаря чи спідниці, моделювання (графічне, макетне, прикладне) одягу в українському народному стилі для персонажів лялькової вистави тощо.

Доцільними на цьому етапі є методи вправ, проектування, метод інциденту, які здатні пробудити ініціативу, активізувати творчі здібності студентів. Наприклад, нами було розроблено різноманітні типові екстремальні ситуації (пев-

ні вимоги до використання тканин, обмеження у термінах виконання роботи тощо), які можуть виникати і в професійній діяльності. Метод інциденту формує вміння оптимально розв'язувати проблеми, відпрацювати декілька стандартних стратегій поведінки, які допоможуть студентам в їхній майбутній професійній діяльності.

На завершення можна провести підсумкове заняття «Свято красунь (красеня)».

Досвід викладання курсу засвідчив позитивну динаміку в професійній підготовці майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва в аспектах:

> розширення обсягу знань про історію та походження українського народного одягу, функції його окремих елементів, регіональні особливості, способи носіння, особливості декорування;

> підвищення інтересу до народних традицій загалом та мистецтва створення українського народного одягу зокрема;

> удосконалення художньо-конструкторських умінь та навичок з художнього та технічного ескізування, конструювання, моделювання, декорування тощо;

> розширення спектру декоративних елементів, які використовуються для створення художніх виробів інших видів декоративно-прикладного мистецтва (під час художньої обробки дерева, глини, тканини).

Таким чином, упровадження факультативного курсу «Мистецькі традиції українського народного одягу» можна розглядати як один із важливих чинників удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва.

Ця стаття не вичерпує всі аспекти досліджуваної проблеми. Перспективними є подальші дослідження проблематики використання елементів оздоблення народного одягу в декоративно-прикладних виробках з інших матеріалів, регіональної специфіки національного одягу, символіки українського народної вишивки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є. А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1993. – 272 с.

2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Ред. газети «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.

3. Гевко О. Суть та особливості національно-патріотичного виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва / О. Гевко // Рідна школа. – № 5. – 2002. – С. 25–26.

4. Усатенко Т. Образно-символічна система орнаменту як чинник професійної компетентності фахівця / Т. Усатенко, Г. Усатенко // Професійно-художня освіта України : зб. наук. праць / редкол. : І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін. – К.; Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2007. – Вип. IV. – С. 46–56.